
ԱՐՎԵՍՏԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅՈՑ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇՆԵՐԸ ԼԵՎՈՆ ԹՈՒԹՈՒՆՋՅԱՆԻ ՅՅՈՒՐՈՒՄԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐՈՒՄ¹

ԱՐԱՋՅԱՆ ԱՆՆԱ, ԳԱՐԱՍԵՖԵՐՅԱՆ ԻՐԻՆԱ

Ֆրանսահայ նկարիչ Լևոն Թութունջյանը² ծնվել է Ամասիայում 1905-ին³: Հայրը՝ Հարություն Թութունջյանը, ֆիզիկա և քիմիա էր դասավանդում, իսկ մայրը՝ Շողակաթ Հանեղայանը, ուսուցչուհի էր: Սկզբնական կրթությունը Թութունջյանը ստացել է Ստամբուլի Բերբերյան վարժարանում, այնուհետև՝ Կեդրոնական վարժարանում: 14 տարեկանում Լևոնը նկարչությունն է նախընտրում և ուսումը շարունակում Ստամբուլի գեղարվեստի ուսումնարանում:

1915թ. ջարդերին զոհ է դառնում նաև Թութունջյանի հայրը: Զավակին կոտորածից փրկելու համար մայրը նրան ամերիկյան փրկարար նավով

¹ Հոդվածը հրատարակվում է 13-6E396 ծածկագրով՝ «Սյուրռեալիզմ հայկական դիմագծով» թեմայի շրջանակներում:

² Լևոն Թութունջյանի մասին տե՛ս **Արարատ Աղասյան**, Հայաստան-Ֆրանսիա. գեղարվեստական կապերը XX դարում, «Սովետական արվեստ», Երևան, 1991, հ. 4, էջ 17-22: **Ararat Aghasyan**, Léon (Lewon) Tutundjian // Armenien. Wiederentdeckung einer alten Kulturlandschaft. Museum Bochum, 1995, S. 387-388. **Արարատ Աղասյան**, Ֆրանսահայ նկարիչ Լևոն Թութունջյանը // Հայ-ֆրանսիական պատմամշակութային առնչություններ: Երևան, 1997, էջ 15-21: **Շահեն Խաչատրյան**, Լևոն Թյությունջյան, Ֆրանսահայ կերպարվեստ, Երևան, 1991, էջ 69-72: **Яков Хачикян**, Художник Левон Тутунджян, Наедине с ушедшим. Калейдоскоп воспоминаний, книга I, Ереван, 2002, сс. 53-58. **Արարատ Աղասյան**, **Հրավարդ Հակոբյան**, **Մուրադ Հասրաթյան**, **Վիգեն Ղազարյան**, Հայ արվեստի պատմություն, Երևան, 2009, էջ 553-554: **Մանե Մկրտչյան**, Լևոն Թյությունջյանի արվեստը ֆրանսիական սյուրռեալիզմի համատեքստում, Երիտասարդ հայ արվեստաբանների գիտական յոթերորդ նստաշրջան, նվիրվում է Տիգրան Զուխաճյանի ծննդյան 175-ամյակին (19-21 հոկտեմբեր, 2012), Նստաշրջանի նյութեր, Երևան, 2013, էջ 214-221 և այլն:

³ Լևոն Թութունջյանի ծննդյան թիվն անորոշ է և տարբեր կենսագիրների մոտ տատանվում է 1904-1906թթ. միջև:

ուղարկում է Հունաստան: Թուֆունջյանն իր ապրուստը վաստակում է խեցեգործ վարպետի մոտ աշխատելով, իսկ այնուհետև՝ մետաքսի վրա նկարչություն անելով⁴: Հունաստանից Թուֆունջյանը մեկնում է Վենետիկ: Սուրբ Ղազար կղզում նա մի քանի ամիս ուսում է առնում Մխիթարյան միաբանության հոգևոր հայրերի մոտ⁵: 1923-ին իր բազմաթիվ հայրենակիցների պես նա հաստատվում է Փարիզում⁶: Թուֆունջյանը բոլորովին չէր տիրապետում ֆրանսերենին, սակայն արվեստի մայրաքաղաքը ձգում էր նրան, և ի ծնե հանճարեղ նկարիչը չէր կարող չմնալ Փարիզում: Օրվա հացը վաստակելու համար նա ընդունվում է խեցեգործի արհեստանոց: Օգնականի այդ աշխատանքն իր սիրելի նկարչության և կերպարվեստի հետ անմիջական կապ ուներ:

«Մտքի յուրատիպ թռիչք ու վարպետ ձեռք ունեցող Թուֆունջյանն իր մեջ միշտ փայփայել է առաջնային լինելու մի ներքին մարմաջ, ընդվզող անհանգստություն ու այդ պատճառով անընդհատ փոփոխվել է իր ձևամտածողությունը, չի ապրել մեծ կենտրոնացում»⁷: Թուֆունջյանն իր կյանքի ընթացքում փայլուն համատեղեց թաշիզմը, երկրաչափական արստրակցիան և սյուրռեալիզմը: Սյուրռեալիզմի ընտրությունը պատահական չէր: 1920-ականներին Ֆրանսիայում ձևավորված և լայն թափ ստացած արվեստի այդ ուղղության հիմնական առանձնահատկությունը պատրանքի և տարիմաստ ֆորմաների կիրառումն էր: Սյուրռեալիստական ոճով ստեղծագործող արվեստագետները փորձում էին ջնջել բնականի և ցնորականի միջև եղած սահմանները՝ հիմնվելով զուգորդական խաղի և ենթագիտակցության վրա: Ենթագիտակցությունից բխող ստեղծագործության, ավտոմատիզմի գաղափարով աշխատելու համար սյուրռեալիստ արվեստագետները բազմապիսի հնարքների էին դիմում. աշխատում էին հիպնոսի, սովի, ալկոհոլի, թմրանյութերից առաջացած հալուցիներացիաների ազդեցության տակ⁸: Սակայն Թուֆունջյանին բավական էր վերհիշել մանկության տարիների՝ Ամասիայի ջարդերը:

⁴ **Gladys Fabre**, Tutundjian, Paris, Editions du Regards, 1994, p. 13.

⁵ Թուֆունջյանի՝ վարժարանում ուսանելու տարիներից ոչ մի հետք չի մնացել, բացի 1925-ով թվագրված մի ջրաներկ նատյուրմորտից, որը նկարիչն անկասկած վարժարանին նվեր էր ուղարկել Փարիզից:

⁶ 1923-ին բազմաթիվ հայ փախստականներ Փարիզ են գալիս: ԱՄՆ-ից հետո Ֆրանսիան այդ փախստականներին ընդունող երկրորդ երկիրն էր:

⁷ **Շահեն Խաչատրյան**, Ֆրանսահայ կերպարվեստ, «Անահիտ» հրատարակչություն, 1991, էջ 71:

⁸ **Cathrin Klingsöhr-Leroy**, Surrealism, Taschen, 2004, pp. 16-17.

Այսպիսով, սյուրռեալիզմի խորհրդանշական արտահայտչալեզուն հրապուրեց եղեռնը վերապրած Թութունջյանին՝ անձնական հոգեկան ցնցումներն ու դառնակսկիծ հուշերն արտահայտելու համար:

Ուսումնասիրելով Թութունջյանի սյուրռեալիստական ոճի կտավները⁹, կարելի է նկատել, որ դրանց ընդհանուր կոմպոզիցիոն լուծումը բացառիկ լարվածության, դինամիկայի վրա է հիմնված: Շեշտված հեռանկարները, մեծածավալ դետալները, հեռավորությունը շեշտող ամպերը, տարածության մեջ խճճված պարանները և մյուս դետալներն ուժեղացնում են այդ ճնշվածության տպավորությունը: Թութունջյանի այդ աշխատանքներում տեսնում ենք ինքնատիպ գերզգացմունքայնություն, որն արտահայտվում է համաչափությունների աղավաղման, կտրտված ուրվագծերի, կոմպոզիցիոն դինամիկայի մեջ: Թութունջյանի աշխատանքներում հատկանշական է երկնքի պատկերումը: Արվեստագետն այն հիմնականում բաց երկնագույն – սպիտակավուն երանգների մեջ է պատկերում: Սակայն առաջին հայացքից խաղաղ թվացող սպիտակ ամպերով այդ երկինքը անսահման լարվածություն է արտահայտում: «Հսկայական հեռանկարներ, որոնք բնակեցված են դեֆորմացված չորացած ծառերով... Այդ առեղծվածային միջավայրը մշտապես ճնշող տպավորություն է թողնում, դրանում հանդիսատեսը մշտապես երկխոսում է իր մահվան պատկերի հետ, ինչը վկայում է Թութունջյանի տեսիլքային տեսության մասին, որը սյուրռեալիստ արվեստում գրեթե ամենահոռետեսականներից է»¹⁰:

Թութունջյանի կտավների գրեթե բոլոր բնանկարներն ամայացած են: Դրանցում տեսնում ենք կամ տափաստաններ, կամ էլ տիեզերական տպավորություն ստեղծող անբնական հարթ տարածքներ: Թութունջյանի գեղանկարչական տաղանդն, անկասկած, ունակ էր ցանկացած տիպի ռեալիստական բնանկար պատկերելու, սակայն նկարչի նպատակը անբնականության և ամայության տպավորության ստեղծումն էր: Տարածություն, որը պարունակում է

⁹ «Էլեմենտները», կտավ, յուղ., 73-90սմ, 1929, «Կտրած ձեռքերը», կտավ, յուղ., 65-79սմ, 1930, «Ինձորով ալեգորիա», կտավ, յուղ., 17-23սմ, 1923, «Ճաքած գլուխը պատշգամբում», կտավ, յուղ., 97-130սմ, «Կարմիր դիմակ», կտավ, յուղ., 89-116սմ, «Անանուն», կտավ, յուղ., 72-115սմ, «Անանուն», կտավ, յուղ., 81-100սմ, «Անանուն», կտավ, յուղ., 33.1-24սմ:

¹⁰ **Christian Olivereau**, Léon Tutundjian – 1906-1968. L'œuvre constituée 1925-1930, travail de recherche de Diplôme d'Etudes Approfondies soutenue à l'Université de Dijon, juin 1985, p. 17.

դիտողի համար սովորական տարրեր, սակայն ընդհանուր կոմպոզիցիայով կամ որևէ դետալով ստեղծում է մի վայր, որը բնության օրենքից, սովորական կյանքից դուրս է: Դա ևս մի հմտալից հնարք էր բնության օրենքին դեմ գնացող արարքի՝ մարդու սպանության, մեղքի արտահայտման համար:

Թութունջյանի կտավներն ուսումնասիրելիս հաճախ տեսնում ենք արմատների, չորացած ճյուղերի և ծառերի, ճաքած նռան և այլ պտուղների, քարի բեկորների, սպիտակ ամպերի, կախաղանի պարանների, փայտե սեղանների, պատուհանների, քանոնի, շախմատածև սալահատակի, կտրած ձեռքերի և գլուխների պատկերներ: Առաջին հայացքից չհամադրվող այդ առարկաները Թութունջյանի արվեստում ներդաշնակորեն համադրվում և խոր իմաստ են ձեռք բերում՝ դառնալով մի ինքնատիպ բառարան արվեստագետի վշտի արտահայտման համար:

Դրուտ աճուրդատան 1970-ի կատալոգում արվեստաբան Ժ.Բերտրանը նշում է. «Երազների հետևորդ, բայց չափազանցությունների և մետաֆորի թշնամի, Սալվադոր Դալիի պես Թութունջյանը խոսում է խորհրդանշաններով: Ծառը, կտրած ձեռքը, պարանը, ճաքած նուռը չերևացող ճշմարտություններ են պատկերում...»¹¹:

Թութունջյանի գերիրապաշտական աշխատանքներում մշտապես հանդիպում ենք տանջանքի հետ զուգորդվող որևէ տարր, օր.՝ աչքից դուրս ընկած բիթ, երկայնական առանցքով կտրված գլուխ, ճեղքված ուղեղ, կտրված ձեռք և այլն: Մարմնի մասնատված այդ մասերը մշտապես զուգորդվում են բանականության, հաշվարկի, մտքի հետ ասոցացվող դետալների հետ՝ ճատրակ, քանոն և այլն: Եթե դեմքը ամբողջովին է պատկերված, այն պարտադիր ասիմետրիկ է թե՛ աչքերի չափերով, թե՛ գլխի համաչափություններով: «Ճեղքված, աղճատված, գերաշխարհային այդ դեմքերը Թութունջյանի ինքնանկարներն են, որոնցով նա իր ներքին տառապանքն է արտահայտում»¹²: Արվեստագետի պատկերած դեմքերի աչքերը մի գաղտնիք են պարունակում: Աչքեր, որոնք եղեռն են տեսել. գաղտնիք, որի պատասխանը գիտի միայն Թութունջյանը:

Թութունջյանի գերիրապաշտական կտավներում հաճախ հանդիպում ենք նաև պատուհանի պատկերների: Այդ դետալը կարող է տարբեր մեկնա-

¹¹ **Maitre Claude Robert**, Tableaux modernes, Paris, 21 juin 1974, p. 6.

¹² **Murachanian Jean Louise**, Leon Tutundjian: Trauma, identity and modern art in the aftermath of genocide, University of California, Los Angeles, 2009, 237p. 3384044.

բանություններ ունենալ: Արտաքին աշխարհի դիտման բացատրությունից բացի, դրանում առկա են երկու միջավայրերի բաժանման, տեսարանի վրա դիտողի հայացքի կենտրոնացման, նկարում երկրաչափական բաժանումով տեսարանի պատկերման և այլ խորհուրդներ: Պատուհանների պատկերումը գեղանկարչության մեջ տարածված էր դարեր ի վեր, և հատկապես հաճախ այն տեսնում ենք Վերածննդի շրջանի ստեղծագործություններում: Սակայն սյուրռեալիզմի արվեստաոճի դեպքում այդ դետալը նոր իմաստներ է ձեռք բերում, իսկ Թութունջյանի արվեստում դառնում է մի յուրահատուկ անցում դեպի այլ աշխարհ, այլ իրականություն:

Թութունջյանի կտավներում խորհրդանշական է նաև ծառերի պատկերումը: Հիմնականում դրանք կամ չորացած են, կամ մերկացած ճյուղեր ունեն: Դրանց մեծ մասը կղզյակներով կամ մի գծով է պատկերված և հաճախ մարդկանց խմբի տպավորություն է ստեղծում: Կտրած գլուխները կամ հսկայական դետալների պես դրված են գետին, կամ էլ հաճախ ճաշի սեղանի սպասքի մասն են կազմում՝ սփռոցի կամ ափսեի վրա դրված: Այդ դետալները ևս ոճի և սպանդի հուշերի հետ անմիջական կապի մեջ են գտնվում: Դրանցում բիոմորֆ տարրերի, բջիջների, հյուսվածքների պատկերումը միգուցե նոր կյանքի վերսկսման, հայոց ազգի վերածնման խորհրդանիշն են:

Ցեղասպանության հիշատակներին արձագանքող աշխատանքների շարքից հատկապես առանձնահատուկ է Թութունջյանի «Դեղին դիմակ»¹³ կտավը¹⁴: Այդ աշխատանքում տեսնում ենք մշուշի մեջ աստիճանաբար անհայտացող ծառեր, ամայացած միջավայր, քարերի բեկորներ: Կտավի կենտրոնական տարրը եզրագծով լեռներ հիշեցնող, ահասարսուռ ժպտացող հսկայական դիմակն է: Լռությունը հատող ճիչով այն կարծես ամբողջ ծավալով առաջ է գալիս դիտողի վրա, պատմում տեղի ունեցած ողբերգության մասին: «Բարձր արվեստ» կերպարվեստի կենտրոնի ուժերով Հայաստան բերված այդ նկարը սյուրռեալիստ արվեստի գլուխգործոցներից է:

Թութունջյանի կտավների աննյութ, անորոշ միջավայրում պատկերված իրերն իրենց ձևերով իրական, միաժամանակ ցնորական են թվում: Այդ աշխատանքներում կա մի յուրահատուկ խորհրդավորություն, որն ավելի շատ դիտողի զգացմունքների վրա ազդեցության, նկարին նայելիս նրա տրամա-

¹³ «Դեղին դիմակ», կտավ, յուղ., ստորագրված է ներքևի աջ անկյունում, չափերը՝ 116-89սմ:

¹⁴ Տե՛ս **Իրինա Գարասեֆերյան**, Սյուրռեալիզմի հայկական դիմագիծը, Կանթեղ, գիտական հոդվածներ, 2014, 2-3 (59-60), էջ 364-371:

դրության մեջ առաջացած վիճակով է արտահայտվում: Նրա նկարներում ասես մարմնավորվել է 1915-ի արհավիրքը վերապրած մարդու ներաշխարհը հյուժող եղեռնի արձագանքը: Ճնշվածություն, սարսափ, վիշտ, ցավ և դրա հետ մեկտեղ՝ իմաստություն, հավերժություն, դատարկություն:

«Թութունջյանի արվեստում առկա և ուրիշների համար միայն երևակայված «չերևացող ճշմարտությունները», արվեստագետի մանկության օրերի սարսափազդու պատկերներն են, որոնց մասին լռել է նկարիչը...»¹⁵: Թութունջյանը փրկվել էր եղեռնից մոր շնորհիվ: Նրա ծնողները եղեռնի զոհն էին դարձել, և այդ ցավը մշտապես ապրում էր նրա սրտում: Ամասիայում ծնված Թութունջյանը մանուկ հասակից առհավետ կորցրել էր իր հայրենիքը և, ցավոք, նրան այդպես էլ չհաջողվեց գոնե այցելել Խորհրդային Հայաստան: Բնությունից զուսպ և ինքնամփոփ լինելով՝ Թութունջյանը չէր կիսում իր խոհերն ու տառապանքները ուրիշների հետ, և իսկապես նա շատ քիչ մտերիմ ընկեր ուներ: Արտահայտման միակ աղբյուրը մնում էր արվեստը:

Ինչպե՞ս ապրել սեփական ժողովրդից կտրված, պարտադրված աքսորի մեջ: Լինել այդքան միայնակ, երբ շուրջդ այդքան մարդ կա... Հայրենիքն ու հայկական շրջապատը նրան շատ էին պակասում նաև այն պատճառով, որ արվեստագետի կինն ազգությամբ ֆրանսուհի էր¹⁶, և նրանց ընտանիքը, ցավոք սրտի, հեռու էր հայկական իրականության հետ սերտ շփումից, հայոց լեզվի գործածումից: Խառնվածքով զուսպ և ինքնամփոփ լինելով՝ արվեստագետը հաճախ խուսափում էր ընկերական մոտ հարաբերություններից, այցելություններից: Նա ապրում էր փարիզյան արվարձանում, իր անձնական աշխարհի մեջ քաշված: Ուսուցիչների զավակ լինելով և մայրենի լեզվին փայլուն տիրապետելով հանդերձ, ցավոք սրտի, Թութունջյանը շատ քիչ առիթներ ուներ այն գործածելու համար: Դրա հետ կապված խորհրդանշական է «Մենակյաց տաղանդը» պատմվածքը¹⁷, որում տեսնում ենք Թութունջյանի կարոտը մայրենի լեզվի գործածման, հայրենակիցների հետ շփման հանդեպ:

Զարմանալի է, բայց փաստ, որ համաշխարհային արվեստի մեծերի (Պ.Պիկասո, Խ.Միրո, Ռ.Մագրիտ, Ս. Դալի, Մ.Դյուշան, Ի.Տանգի, Ա.Ջակոմե-

¹⁵ **Շահեն Խաչատրյան**, Ֆրանսահայ կերպարվեստ, էջ 72:

¹⁶ Ժերմեն Թութունջյան (1904-1984):

¹⁷ **Վահրամ Մավեան**, Մենակեաց տաղանդը, «Ազգ» օրաթերթ, 19 օգոստոսի 2006թ., հավելված «Մշակույթ», թիվ 11, էջ Ա:

տի և այլն) հետ ցուցադրվող¹⁸ և ստեղծագործող հայազգի հանճարը մոռացության և անտարբերության մատնվեց, սակայն նրա ստեղծած կտավների արժեքն այնքան մեծ էր, որ դրա կողքով չէին կարող անտարբեր անցնել «Ալեն լե Գայար» և «Մինտոր» փարիզյան ցուցասրահները։ Ունենալով հրեական հոտառություն՝ նրանք կարողացել էին ընտանիքից ձեռք բերել Թութունջյանի ստեղծագործությունների մեծ մասը։ Հայազգի գործիչներից Գարիկ Բասմաջյանի ցուցասրահը և նրա հավաքածուն կարողացել էին պահպանել և բարձրաձայնել Թութունջյանի արվեստի մեծությունը։ Հայաստանում Թութունջյանի ստեղծագործությամբ բացառապես զբաղվում է «Բարձր արվեստ» կերպարվեստի կենտրոնը, որի ուժերով վերջին մի քանի տարվա ընթացքում Երևան են բերվել և ցուցադրվել Թութունջյանի մի քանի գլուխգործոցներ։ Նշենք նաև, որ սփյուռքահայ նկարիչների ստեղծագործության քարոզչությամբ զբաղվող կենտրոնը գիտական ծրագիր է իրականացնում Լևոն Թութունջյանի ստեղծագործությունների վերաբերյալ։ Հուլիսություն մեզ «Բարձր արվեստ» կենտրոնում ներկայումս ցուցադրվում է Լևոն Թութունջյանի «Դեղին դիմակը» գլուխգործոցը, որը 1988-ին «Գարիկ Բասմաջյան» ցուցասրահի կողմից ցուցադրվել է Մոսկվայի Տրետյակովյան պատկերասրահում։

Վերադառնալով Թութունջյանի գերիրապաշտական ոճի կտավներին՝ պետք է նշել, որ դրանց բնորոշ գծերից են նաև ճնշող միջավայրն ու հոռետեսական այն տրամադրությունը, որով վարակում են դիտողին։ Այդ կտավները ստիպում, պարտադրում են հիշել, խորհել, հասկանալ։ Մարդկային դաժանության, թուրքական ոճի դեմ ճիշ հանդիսացող Թութունջյանի աշխատանքներն իրենց գեղագիտական արժանիքներով և խորիմաստությամբ 20-րդ դարի արվեստի ստեղծագործությունների գոհարների շարքում են դասվում։

Կան արարքներ, որոնք վաղեմություն չունեն։ Եղեռն, որից անցել է արդեն ուղիղ մեկ դար, և որը, սակայն, այնքա՛ն մոտ է թվում։ Հիշատակ, որ ապրում է մեր արյան մեջ։ Հիշատակ, որի փայլուն արտահայտությունն է հայրենիքի կարոտով ապրած հանճարեղ հայորդի Թութունջյանի վրժինը։

¹⁸ «Ժամանակակից արվեստի ընտրյալների ցուցահանդես», Ստեփելեկ թանգարան, Ամստերդամ, 1929թ., «Produktion Paris 1930» ցուցահանդես, Յյուրիխ, 1930թ., խմբակային ցուցահանդես «Ռիվ գոշ» ցուցասրահում, Փարիզ, 1958թ.։ Տե՛ս **Gladys Fabre**, Tutundjian, Paris, Editions du Regards, 1994, pp.171-172։

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հոդվածը նվիրված է ֆրանսահայ նկարիչ Լևոն Թությունջյանի սյուրռեալիստական ոճի կտավների խորհրդանշանների վերլուծությանը: Եղեռնից փրկված արվեստագետի աշխատանքների տարրերն անմիջական կապի մեջ են ջարդերի ահասարսուռ պատկերների, անջնջելի հիշողությունների հետ: Նկարների կոմպոզիցիոն լուծումները և խորհրդանշական դետալների վերլուծությունը վկայում են նկարչի արտահայտչալեզվի ինքնատիպության մասին, պարզաբանում են սյուրռեալիստական ոճի միջոցով եղեռնից մնացած հիշատակների արտահայտման պատճառները:

Բանալի բաներ - Լևոն Թությունջյան, ֆրանսահայ արվեստ, սյուրռեալիզմ, խորհրդանիշ, կերպարվեստ, Հայոց Մեծ եղեռն:

СИМВОЛЫ АРМЯНСКОГО ГЕНОЦИДА В СЮРРЕАЛИСТИЧЕСКИХ РАБОТАХ ЛЕОНА ТЮТЮНДЖЯНА

АННА АБАЗЯН, ИРИНА ГАРАСЕФЕРЯН

Данная статья посвящена анализу полотен сюрреалистического направления французского художника армянского происхождения Леона Тютюнджяна. Работы пережившего геноцид художника напрямую связаны с ужасающими воспоминаниями и образами резни. Композиционные решения и символические элементы картин свидетельствуют о своеобразии художественных приёмов художника.

Ключевые слова - Леон Тютюнджян, француско-армянское искусство, сюрреализм, символ, живопись, геноцид армян.

SYMBOLS OF ARMENIAN GENOCIDE IN LEON TUTUNDJIAN'S SURREALISTIC PAINTINGS

ANNA ABAZYAN, IRINA GARASEFERYAN

This article deals with the symbols in surrealist oil paintings of Leon Tutundjian, the French Armenian painter, who has survived the Armenian Genocide. The details of his paintings are directly associated with his memories of

the terrible massacre. The analysis of his paintings' compositional solutions and details of the used symbols verify the singularity of Tutundjian's expression, his ingenuity and reveal the grounds for depicting recollections of the genocide applying surrealistic elements.

Key words - Leon Tutundjian, French–Armenian art, surrealism, symbol, painting, Armenian Genocide.